

MARGONAUTÁK

Írások Margócsy István 60. születésnapjára

Szerkesztők

Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Vaderna Gábor (I. rész)

Ambrus Judit, Bárány Tibor (II. rész)

Munkatárs: Teslár Ákos (II. rész)

rec.iti

Budapest • 2009

[<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>]

KOROMPAY H. JÁNOS

A szövegközlés megbízhatósága A Petőfi–Arany-levelezés kritikai kiadásairól

E nevezetes és Arany László óta számos kiadást megélt, sokak által idézett levelezés első teljes, csonkítás nélküli szövegét Kiss József jelentette meg először *Petőfi Sándor összes műveinek* VII. kötetében (Akadémiai, 1964); másodszer Sáfrán Györgyi rendezte sajtó alá *Arany János összes műveinek* XV. kötetében (Akadémiai, 1975). Mivel az Osiris Kiadó diákkönyvtár-sorozata közzé fogja tenni ennek népszerűsített változatát, el kellett döntenem, hogy mi legyen a szövegközlés alapja. A két kritikai kiadást összehasonlítottam egymással és a kéziratokkal. Nem az eltérések teljes listáját, hanem csak a fontosabbakat sorolom fel (PSÖM VII.: felső index; AJÖM XV.: alsó index; kézirat: félkövér).

„Tüske közöl szedtem e^g_n ynehány virágot”. (Petőfinek, 1847. február 11. PSÖM VII. 44:22; AJÖM XV. 52:20 – **egynehány**)

„Nem épen homályosan futott iskolai pályám derekáról ábrándim színész csoporthoz vezettek, mellynek mű^ü_nvészete, mint nyakon öntés jeges vízzel, akárkit is kiábrándított volna.” (Uo. PSÖM VII. 44:51–54; AJÖM XV. 53:50–53) – **művészete**

„és én, részemről nem szoktam e szót mindennapi értelmében használni, s remé_nlem, te sem így alkalmaztad reám.” (Aranyinak, 1847. február 23. PSÖM VII. 47:8–10; AJÖM XV. 55:7–9) – **részemről; remélem**

„Ezt természetesen csak a nemzettől fogadnám el,” Uo. PSÖM VII. 48:64; AJÖM XV. 57:64) – **nemzettől**

„De tudod-e hogy ama rómaiak egyike mindig gyarlóbb volt s vagy idő előtt elbukott, vagy a többinek ját_[ék]szerévé lön?” (Petőfinek, 1847. február 28. PSÖM VII. 50:35–37; AJÖM XV. 58:35–37) – **játszerévé**

„Ha én valaha népies epos írására vetném fejemet: a fejedelmek korából venném tárgyamat.” (Uo. PSÖM VII. 51: 57–58; AJÖM XV. 59: 57–58) – **fejedelmek**

„Hol találhatnék keblet, mellyben érzetim olly rokon érzést gerjeszhetnének, mint a tiedben; melly felsirna a nép inségén – és, a mivel az alamizsnázó gazdagok nem, – részvét könyvével hinte^zné fájdalmának égő tüzét!” (Petőfinek, 1847. április 21. PSÖM VII. 57:3–6; AJÖM XV. 85:2–5) – **hintezné**

„Ez méginkább megölé reményemet; mert a déli tűz csak h^aránt szolgált lakomra: de ez egyenesen annak tartott.” (Uo. PSÖM VII. 58:46–48; AJÖM XV. 86:45–47) – **háránt**

„Tegyünk ugy avval a falusi emberrel mint a kis kutyával; el^öbb csipkedjük a szőrét, ha akkor foga^t viczorít, huzzunk végig horpaszán egy doronggal: majd elül.” (Petőfinek, 1847. május 27. PSÖM VII. 62:28–30; AJÖM XV. 89:28–30) – **előbb**
fogat

„Igy huzza be az embert a remény; így huzott be engem is a ‚vertatur’: fordítani akarok s nincs hova tehát más papirt fogok be, mit ha egy huzamban elolvasni^e nincs türelmed, letehet’d ad graecas calendas.” (Petőfinek, Uo. 27. PSÖM VII. 64:91–94; AJÖM XV. 90:92–95) – **elolvasni**

„Bizony szép! illik így tenni bátyáddal[?]” (Uo. PSÖM VII. 64:114–115; AJÖM XV. 91:115–116) –!

„Már nem megyek a külföldre; nincs annyi lelkem, barátom, hogy Juliskámat olly távol hagyjam, nem lehet;” (Aranyak, 1847. június 18. PSÖM VII. 67:10–11; AJÖM XV. 96:9–10) – **hogya**

„Ha egy szót sem írt volna többet, ebből ki lehetne ismerni veséjéig és májájáig.” (Uo. PSÖM VII. 67:26; AJÖM XV. 97:25) – **májájáig**

„N^B_b. »Ilyés uram« a Szalontán fogadott kocsis.” (Arany jegyzete, 1847. jún. 18. PSÖM VII. 356; AJÖM XV. 97:35) – **Nb.; Ilyés**

„hanem^e az a kapczáskodó komisz pater Tompa mindig dühbe hoz.” (Aranyak, 1847. július 5. PSÖM VII. 71:15; AJÖM XV. 104:14) – **ez**

„Arany János^s m^k.” (Petőfinek, 1847. augusztus 5. PSÖM VII. 74: 40; AJÖM XV. 110:40) – **sk**

„El ne feledje a barna Laczit s^a szőke Julist, e Kedves gyermekeket.” (Aranyak, 1847. augusztus 6. PSÖM VII. 75:40–76:1; AJÖM XV. 112:38–39) – **a**

„Ugyhiszem, azóta körm^ö₁d közt van.” (Petőfinek, 1847. augusztus 11. PSÖM VII. 84:119–120; AJÖM XV. 117:118) – **körmöd**

„ő mint uj gazda nem dolgozhatik 7 ft 30^x_kr-ért,” (Aranyak, 1847. augusztus 17. PSÖM VII. 86:11; AJÖM XV. 119:10) – **xr-ért**

„7 ft 30^x_kr-t” (Uo. PSÖM VII. 86:15–16; AJÖM XV. 120:15) – **xr-t**

„mert ut^o₁só kinnlétemben” (Uo. PSÖM VII. 87:50; AJÖM XV. 120:50) – **utósó**

„A mi engem^{et} illet;” (Petőfinek, 1847. aug. 25. PSÖM VII. 89:9; AJÖM XV. 124:8) – **engem**

„Hogy a nép⁻ sőt nemzeti költészet felvirágzását nálam valaki jobban óhajtsa azt te sem hiszed;” (Uo. PSÖM VII. 89:12–13; AJÖM XV. 124:11–12) – **nép-**

„Aztán még e boldogság is csak viszonylag, a családi életet illetőleg, – létezik,” (Petőfinek, 1847. szeptember 7. PSÖM VII. 95:39; AJÖM XV. 139:39) – **meg**

„Hogy Toldival olly-annyira rontod szemeidet, igen sajnálom, jobb volna [ha] a P. Horváth Lázár a-b-c-jét olvasgatnád, mit én ugyan nem olvastam, de annyit mégis tudok, hogy csekély magamat is bele vetett rostájába,” (Uo. PSÖM VII. 96:72–75; AJÖM XV. 140:73–76) – **[ha]** nélkül; **annyit**

„Téged t i t e k e t azonban mód és szer felett tiszteltet, köszönt és csókol,” (Uo. PSÖM VII. 98:1–2; AJÖM XV. 142:155–156) – =

„Megkövetem csak m^uatunk.” (Uo. PSÖM VII. 99:201; AJÖM XV. 143:206) – **mulatunk**

„O nem! Éⁿ érzem, én tudom, én hiszem, én meggyőződve vagyok, hogy barátságunknak meg kell szünnye!” (Petőfinek, 1847. nov. 11. PSÖM VII. 107:31–33; AJÖM XV. 151:31–33) – **Én**

„Ne félj csak, menje te k Pestre, azért hogy olly obscurus ember vagy, felkereslek és kiéllek esztendei jövedelmedből.” (Petőfinek, 1847. december 13. PSÖM VII. 113:10–12; AJÖM XV. 158:10–11) – **menjek**

„Koszorús Jankó(fic^l)_z!” (Aranynak, 1848. január 2. PSÖM VII. 116:1; AJÖM XV. 162:1) – **Jankó(ficz)!**

„de ő velem akart verseny^ezni” (Uo. PSÖM VII. 117:42; AJÖM XV. 163:41) – **versenyzeni**

„Szeretném, ha ezt szór^óul szóra megírnád neki,” (Uo. PSÖM VII. 117:55–56; AJÖM XV. 163:55) – **szóról**

„Isten meg^gáldjon kedves barátom” (Petőfinek, 1848. január 7. PSÖM VII. 121:50; AJÖM XV. 165:49) – **megáldjon**

„V_[ahot] I_[mre] csakugyan meg akarja velem ismertetni az ő jellemét. Rózsa és Ibolya a Keresztfűvel együtt ^{tesz} egy ívet *ő szerinte* bőven, az 25 f^t_r – ezen k^l₁vűl 6 apró vers, mellyekért levelében ígért négy-négy forintot, ez tesz huszonnégy forintot összesen kellett tőle kapnom 49 ft.e. p.” (Uo. 1848. január 7. PSÖM VII. 121:55–59; AJÖM XV. 165:165:54–58) – **tesz; ft; kívűl**

„Élj bo^ldogúl!” (Petőfinek, 1848. január 8. PSÖM VII. 124:91; AJÖM XV. 168:91) – **boldogúl**

„Rengeteg zűrzavar uralkodik Eur^opában,” (Aranynak, 1848. január 29. PSÖM VII. 125:7; AJÖM XV. 174:6) – **Europában**

„ez különben Csengery Antal észrevétele (kivel közlöttem a dolgot) és helyes_[li]” (Uo. PSÖM VII. 126:37–39; AJÖM XV. 174:36–37, 175:38) – **helyes**

„Jelen költemény méltó utóda dicsekszik lenni_a »Didó panaszának«,” (Petőfinek, 1848. február 6. PSÖM VII. 127; AJÖM XV. 176) – **a** nélkül

„Olyan formában nyomják, mint János vitéz első kiadása, ivét 22 pengőért s szép velinpapiroson 1,000 példányban.” (Aranyak, 1848. február 10. PSÖM VII. 130:17–19; AJÖM XV. 182:16–18) – **s** nélkül

„Én Coriolanon kívül még okvetetlen lefordítom Romeót, Othellót, III. Richardot; athenei Timont, Cymbelinet s talán IV. Henriket és a téli regét; Vörösmarty Lear^e n kívül Macbethet, Hamletet, Violát, a nyaréji álmodót s még nem tudom mit.” (Uo. PSÖM VII. 130:28–31; AJÖM XV. 182:27–31) – **Learen**

„Toldi estéjét ajánlottam a könyvkiadó társulatnak, de ^e z fölfüggesztette működését egész júliusig.” (Aranyak, 1848. április 18. PSÖM VII. 140:52–54; AJÖM XV. 199:52–54) – **ez**

„Fölmentem ^a levél folytán Pestre,” (Arany jegyzete, 1848. május 5. PSÖM VII. 416; AJÖM XV. 206) – **e**

„Pers^z_e [!]” (Petőfinek, 1848. jún. 27. PSÖM VII. 147:15; AJÖM XV. 211:14) – **Perszé [!]**

„márt^y rkodott” (Uo. PSÖM VII. 147:21–22; AJÖM XV. 211:21) – **mártyrkodott**

„Hatottak elannyira, hogy a birák által 5 pft büntetés terhe alatt mindenkinek megparancsoltatⁿék Szalontára elmenni,” (Uo. PSÖM VII. 148:54–56; AJÖM XV. 212:54–55) – **megparancsoltatnék**

„s követelé, hogy <más> ^{negyedfélórai} negyed félórai ácsorgás^át tekintetbe véve, ő bocsátassék előbb szavazatra.” (Uo. PSÖM VII. 148:73–74; AJÖM XV. 212:73–74) – **<más> negyedfélórai ácsorgását**

„Ah! én még a sir szélén is emlékszem arra, egész ^{háznépeüstül} ház népeüstül” (Uo. PSÖM VII. 150:150–151; AJÖM XV. 214:148–149). – **én; háznépeüstül**

„egyébíránt ezzel nem azt akarom mondani, hogy te bocskor vagy, a Toldi estéje pedig ^v Varga.” (Aranyak, 1848. július 1. PSÖM VII. 152:39–40; AJÖM XV. 218:38–40) – **varga**

„^{te} Az exkövet, vagy Vahot Imreként ekszkövet!” (Uo. PSÖM VII. 152:59–60; AJÖM XV. 218:59–60) – **te**

„Mentem Heckenasthoz, hogy az Életképek szerke^sztéséért előlegesen fölvegyek 200 pengőt,” (Aranyak, 1848. július 14. PSÖM VII. 157:12–13; AJÖM XV. 219:11–12) – **szerkeztéséért**

„általában igen lelki^ösmertes volt az ilyenekben” (Arany jegyzete, Uo. PSÖM VII. 430; AJÖM XV. 220) – **lelkiösmeretes**

„s dolgainak kifej^lését idő szerint folytonosan kísérhesse;” (Petőfinek, 1848. aug. 12. PSÖM VII. 162:21–22; AJÖM XV. 222:20–21) – **kifejlését**

„mielőtt a harc_zok fergetege hetedhét országon túl sodor, mint a leszakított nefele^{j_c}set. [!]" (Aranyrak, 1848. okt. 31. PSÖM VII. 172:12–13; AJÖM XV. 228:11–13) – **harczok; nefeletset [!]**

„Hogy pe^d iglen [!] O-^A_arad felé olly könnyen ki ne törhessenek," (Petőfinek, 1848. november 7. PSÖM VII. 174:20–21; AJÖM XV. 231:19–20) – **pegiglen [!]**
O-Arad

„Berger ur többet lö^ö_{ki}vetett e 4 óra alatt 500-nál, granát golyókkal is sokat, de mégsem gyujtott semmit." (Petőfinek, 1848. november 19. PSÖM VII. 176:16–18; AJÖM XV. 233:15–17) – **lövetett**

„Napam is haza fog menni, mert tennap úgy összevesztünk, hogy csaknem pofozásra került a dolog sőt ennél¹ s többre. Feleségem tehát egyedül maradhat itt gyermekével, s egyik olly tehetetlen, mint a másik, és nem lesz senkiök egész Debrec_zenben." (Aranyrak, 1849. január 7. PSÖM VII. 193:23–27; AJÖM XV. 240:23–27) – **is; s; Debreczenben**

„s Arad netaláni elfoglalása után (honnan most semmit sem hallani) a Várad vagy Debrec_zen felé nyomuló ellenségnek épen^{tor}_{sar}kában vagyunk." (Petőfinek, 1849. január 12. PSÖM VII. 196:65–67; AJÖM XV. 243:66–68) – **Debreczen; torkában**

„tennap és t^c_annap [!] előtt a feleségemnek írtam;" (Aranyrak, 1849. április 21. PSÖM VII. 202:3; AJÖM XV. 248:2) – **tannap [!]**

„lehet hosszab_b [!] ideig" (Petőfinek, 1849. május 23. PSÖM VII. 208:20; AJÖM XV. 252:19–20) – **hosszab [!]**

„Az atyai szeretet fog veled eszközt és módot találtatni, melly által^c_a bajon segítve legyen." (Uo. PSÖM VII. 208:36–38; AJÖM XV. 253:35–36) – **e**

A két kiadás közötti eltérések közül legtöbb az általában problematikus esetekhez kötődik (ékezés, egybe- vagy különírás, kis- vagy nagybetű), de voltak kimaradt vagy különbözőképpen olvasott, esetleg elhagyott betűk vagy szavak is. Az én értelmezésem az esetek többségében a Petőfi-kiadásnak ad igazat.

A biztonság kedvéért összeolvastam a teljes szöveget a kéziratokkal: hátha Kiss József és Sáfrán Györgyi egyforma eredményre jutottak, én pedig mást látok. Akadt erre is példa (itt is a félkövér az enyém):

„1858. jan. 2. **AJ.**" (Aranyrak, 1847. március 31. PSÖM VII. 336; AJÖM XV. 75:115)

„a B. P. Hir^aádo^ót" (Petőfinek, 1847. május 27. PSÖM VII. 62:18; AJÖM XV. 89:7)

„Örűlsz-e, vagy busk^oódol" (Petőfinek, 1847. augusztus 5. PSÖM VII. 74:10; AJÖM XV. 109:9)

„Nézesd meg a postát előre, hé, nehogy *eltévedjen ezen levelem, mert nem szeretném ezen levelemnek eltévedését* stb.” → „**Nézesd meg a postát előre, hé, nehogy eltévedjen ezen levelem, mert nem szeretném ezen levelemnek eltévedését stb.**” (Petőfinek, 1847. augusztus 11. PSÖM VII. 85:184–185; AJÖM XV. 118:181–182)

„Hogy jelen körülményid közt hozzám nem farsangolsz, azt igen jól teszed; nagy önzés is volna [itt nincs vessző] tőled, [ide kell vessző] olyasmit kívánom, kivált midőn én még teérted a kiskapuig sem mentem.” (Petőfinek, 1847. augusztus 25. PSÖM VII. 90:39–41; AJÖM XV. 125:38–40)

„Ha pozitív törvény a lélek és szív törvényeivel hozatik összeütközésbe, mint Tompánál eskü és szerelem, [ide vessző] (nálunk csak önkénytesen felkarolt) [ide a bezáró zárójel] pártérdek és önkénytelenül támadó szerelem – férfiaszkodás és nőiség hozatik küszdésbe, az utolsó győz, győznie kell, a cél el van érve, tehát semmi tragicus vég, sőt triumphus ^{ll}, ott, ha az utolsók győznek, tragicus vég kell.” (Petőfinek, 1848. január 8. PSÖM VII. 123:53–59; AJÖM XV. 52–58)

„Édes öcsém, be vagy-e te avatva ^aez^oen titokba:” (Petőfinek, 1848. augusztus 12. PSÖM VII. 164:133; AJÖM XV. 224:130–131)

Arany jegyzetének vége hiányzik: „**Ez csak később történt, lásd a kövv. [!] leveleket.**” (Aranyak, 1849. január 7. PSÖM VII. 463; AJÖM XV. 241)

„De ha már ^aakkor ott nem lehetne?” (Petőfinek, 1849. január 12. PSÖM VII. 195:35; AJÖM XV. 242:35)

E vizsgálatok után – amelyek megbízhatósága természetesen nem mondható se teljesnek, se tökéletesnek – felmerül az a kérdés, hogy milyen módon tudunk szembesülni a 60-as, 70-es évek textológiájával. Szövegkritika, a következetesnek nem mondható kihúzásoktól eltekintve, nem volt ezekben a kiadásokban. Ilyen kiegészítésük már önmagában fontos lehetne. Néhány példa:

Ez<t> meglehet. Ámde, hogy úgy van,
Esküszöm erre neked túróstésztára, dohányra
És mindenfélére, mi csak szent s <drága> kedves előttem. –
Drága komámasszony, kegyedet kérem meg aláz's'an,
Üsse agyon férjét és szidja meg istenesen, ha
Még ezután sem fog nekem írni az ilyen-amollyan.

(Petőfi Aranyak, 1847. augusztus 6. PSÖM VII. 75:32–37; AJÖM XV. 112:30–35. *Petőfi Sándor összes művei* Kerényi Ferenc által készített kritikai kiadásának (*Költemények* 5, Bp., Akadémiai, 2008) jegyzetanyaga jelzi a kihúzásokat: 480).

„De végre erőt vettem magamon, s felgondolván, hogy én elébb terveztem Murányt, mint veled valamely viszonyban lettem <volna>, következésképp szándékoztam

tudhattam volna,” (Petőfinek, 1848. január 8. PSÖM VII. 123:72–75; AJÖM XV. 167:71–74)

„I. Ferdinánd *Salm* Miklós grófot küldötte ellene mintegy 15 000<-nyi haddal> főből álló sereggel.” (Uo. PSÖM VII. 125:121–122; AJÖM XV. 168:104–105)

„Csak olyan ez, komám, mint mikor a<z assz> gyermek az álmokönyvből mesél, nincs ebben az országról semmi okos dolog.” (Petőfinek, 1848. augusztus 12. PSÖM VII. 68–70; AJÖM XV. 223:64–66)

„Mi a gyermeknek nálunk maradásáról azelőtt is szólottunk édes nőddel, de mindig kivételt tettem azon esetre, ha nekem Szalontát el kellene hagynom, mert ekkor egy család körülményeinek teljes megváltozása sokkal nagyobb <lelki> erkölcsi és anyagi teher, hogy sem a mellett még illy lélek-ismeretes felelősséget elviselhetne az ember.” (Petőfinek, 1849. május 23. PSÖM VII. 208–209:38–43; AJÖM XV. 253:37–42)

A betűjavítások és a betoldások jelzése – prózában és versben egyaránt – még elvégzendő feladat. A kevés textológiai jelzés, mindenekelőtt a szögletes zárójel használata sem egyértelmű: egyrészt kipótolt szövegeket jelez azokban az esetekben, amikor a kézirat egy része leszakadt, másrészt a sajtó alá rendező – néhányszor hibás – kiegészítéseit tartalmazza, harmadszor felkiáltó- vagy kérdőjelet fog közre. Az láthatólag bizonyos, hogy Arany-szótárt csak úgy szabad elkészíteni, ha a levelezés első két kötetét (legalább az Arany-leveleket) újra összeolvassuk a kéziratokkal; megfontolandó a kötetek egészének textológiai szempontból történő átdolgozása.